

Lubacz, Zbigniew

Działalność Polskiej Partii Robotniczej w powiecie sierpeckim

Notatki Płockie 17/2-66, 14-16

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Działalność Polskiej Partii Robotniczej w powiecie sierpeckim

Opracowanie niniejsze jest próbą przedstawienia procesu organizowania się i działalności polityczno-społecznej i wojskowej PPR na terenie powiatu sierpeckiego. Pragniemy również odświeżyć sylwetki najbardziej aktywnych i zasłużonych działaczy na tym terenie w oparciu o relacje i wspomnienia uczestników tamtych wydarzeń.

Jest to zadanie niełatwe. Wielu wybitnych komunistów, szczególnie aktywnych w swej działalności konspiracyjnej, straciło życie w łochach gestapo i obozach koncentracyjnych. Wiele wydarzeń z tamtego okresu zatarło się w pamięci żyjących jeszcze towarzyszy, uczestników i świadków tamtych dni. W tej sytuacji opracowanie niniejsze nie może pretendować do miana naukowego, bowiem wiele z przedstawionych wydarzeń podajemy na odpowiedzialność autorów relacji, którymi dysponowaliśmy. Po trzydziestu latach nie sposób z całą pewnością odtworzyć zupełnie wiernie i bez żadnych pomyłek szczegółów minionych wydarzeń.

Zdajemy więc sobie sprawę, że obraz działalności PPR w powiecie sierpeckim, przedstawiony w tym opracowaniu, nie będzie pełny i wyczerpujący.

PPR swoimi korzeniami kwi w tradycjach KPP. Nieliczne oskarżenie kierownictwa KPP przez KW Międzynarodówki o prowokację i rozwiązanie partii było ciężkim ciosem dla komunistów, którzy przeżyli ten okres. Nie tracili oni jednak nadziei na odbudowę swej marksistowsko-leninowskiej partii. Już w 1939 i 1940 roku wokół radykalnego działacza ruchu ludowego Juliana Wieczorka i Zygmunta Wolskiego zgrupowali się starzy działacze komunistyczni i ludowi. W lutym 1940 roku w Warszawie powstaje Związek Rad Robotniczo-Chłopskich „Sierp i Młot”. Na naszym terenie pierwsze zebranie odbyło się w Bombalicach, a trzecie z kolei w Grąbcu. Do najstarszych działaczy będących na tym zebraniu z udziałem Juliana Wieczorka i Zygmunta Wolskiego należeli: Feliks Peda, Bolesław Lewandowski, zam. w Zawidzu, Lucjan Markowski z Białyszewa, Antoni Sulkowski z Podlesia, Czesław Małkowski i Henryk Kuciński oraz Feliks Majdak.

Komitet Okręgowy „Sierpa i Młota” mieścił się w Płocku i obejmował cztery komitety powiatowe: miasto Płock, powiat Płock, powiat sierpecki, powiat pułtuski.

Przewodniczącym Komitetu Powiatowego w Sierpcu był Michał Paprocki, a członkami oprócz w/w Jan Skudlarski i Jan Pejta. Bolesław Lewandowski przeszedł do Komitetu Okręgowego i był wraz z Czesławem Małkowskim odpowiedzialny za organizację Milicji Ludowej. Bolesław Lewandowski był starym działaczem komunistycznym, członkiem KPP i więźniem sanacji.

Na terenie powiatu sierpeckiego powstało wiele komórek „Sierpa i Młota”. Między innymi w Białyszewie, Zawidzu, Gójsku, Gozdowie, w mieście Sierpcu i innych miejscowościach.

Powiat sierpecki był jednym z bardziej prężnych ośrodków ruchu ludowego i komunistycznego, a wszyscy wymienieni działacze stali się później głównymi filarami w działalności PPR w powiecie sierpeckim, płockim, rypińskim i innych.

25 kwietnia 1942 roku na organizacyjnym posiedzeniu Komitetu Okręgowego PPR w stodole Kalinowskiego koło Bielska byli obecni działacze z powiatu sierpeckiego: Bolesław Lewandowski, Czesław Małkowski, Antoni Sulkowski, Zygmunt Szewczykiewicz.

W kilka dni po napaści wojsk hitlerowskich na ZSRR nastąpiły aresztowania władz centralnych „Sierpa i Młota”. Bolesną stratę poniósł okręg płocki, aresztowano bowiem Juliana Wieczorka (zginął w 1943 r. w Oświęcimiu), znanego również na terenie naszego powiatu. W tym bardzo trudnym okresie odszedł do pracy w Warszawie Zygmunt Wolski, przekazując funkcję sekretarza KO „Sierpa i Młota” Kazimierzowi Germanowi. 21 września 1941 r. odbyło się w Sierpcu w ścisłym gronie aktywistów przy udziale tow. Skudlarskiego, Kwaśniewskiego i Germana zebranie pożegnalne, na którym Wolski zalecił odbudowę istniejącej organizacji politycznej. Jak wiadomo Wolski brał udział w organizacyjnym zebraniu 5 stycznia 1942 r. w Warszawie, na którym proklamowano założenia na nowych zasadach marksistowsko-leninowskiej partii pod nazwą Polska Partia Robotnicza.

Aresztowanie Zygmunta Wolskiego na początku kwietnia 1942 roku opóźniło organizację PPR w okręgu płockim. W powiecie sierpeckim i płockim działały stare grupy „Sierpa i Młota” trzy lub pięcioosobowe i one stały się trzonem PPR. Łatwiej było budować komórkę PPR w terenie, niż w ośrodkach miejskich, które były silnie opanowane przez AK.

Datę utworzenia Komitetu Powiatowego PPR w powiecie sierpeckim trudno jest podać

z całą dokładnością, fakt ten miał miejsce zapewne latem 1942 r. I sekretarzem został Feliks Peda a członkami: Antoni Sulkowski, Michał Paprocki, Jan Pejta, Lucjan Markowski.

W Komitecie miejskim PPR sekretarzem był Józef Kwaśniewski, który po aresztowaniu Feliksa Pedy pełnił również funkcję sekretarza Komitetu Powiatowego.

Najważniejszymi zadaniami KP PPR w tym okresie były: Zbieranie informacji o ruchach wojsk hitlerowskich, zbiórki pieniężne i w naturze dla wdów i sierot, kolportowanie odezw do społeczeństwa oraz konspiracyjnej pracy („Trybuny Wolności” i „Głos Mazowsza”, którego ukazało się kilka numerów).

Zaczęto organizować komórki PPR we wsiach powiatu sierpeckiego. Należy podkreślić, że Komitety Gminne powstawały niejednokrotnie wcześniej, niż Komitety Powiatowe w całym okręgu ze względu na mniejsze możliwości dekonspiracji. Latem 1942 r. powstały Komitety Gminne w Skoczkwie (sekretarzem Michał Paprocki), Mochowie (Franciszek Jankowski) i Maku (Włodarski).

W 1943 r. powstają komórki w Woli Grąbieckiej (K. Wolski), Koziębrodach (Franciszek Balski), Gójsku (A. Sulkowski). Latem 1944 r. „Marta” Ludwińska i Jakub Krajewski zorganizowali komórkę PPR we wsi Żukowo Strusie (sekretarzem Stanisław Rakowski).

Aktyw PPR z powiatu sierpeckiego służył do organizowania komórek PPR w sąsiednich powiatach. Wielu peperowców z powiatu sierpeckiego było członkami Komitetu Okręgowego PPR w okręgu plocko-ciechanowskim (Kazimierz German z Suska, Lucjan Markowski z Białyszewa, Bolesław Stępniewski, Bolesław Lewandowski z Zawidza). Również aktyw powiatu sierpeckiego stanowił trzon nowej władzy ludowej po wyzwoleniu także w sąsiednich powiatach.

Równocześnie z tworzeniem sieci komórek PPR powstawały oddziały Gwardii Ludowej. Organizatorem GL na terenie miasta Sierpca był Herman Joński, ps. „Biegas”, były członek KZMP, organizator „Sierpa i Młota” oraz Komitetu Miejskiego PPR. Początkowo do oddziału należały 3 osoby, potem 16 osób. Dowódcą GL a później AL na pow. sierpecki był tow. Feliks Soldek ps. „Skiba”. Po wyzwoleniu był komendantem MO w wojew. wrocławskim, gdzie zginął z rąk bandytów NSZ. Oddziały GL powstawały również w niektórych wsiach powiatu sierpeckiego.

W początkowym okresie podstawową formą walki był sabotaż, kolportaż podziemnej prasy, podsycanie biernego oporu i likwidowanie konfidentów i agentów gestapo.

Akcje te w większości przynosiły pozytywne rezultaty, potwierdzały słuszność koncepcji PPR nakazującej bezwzględna walkę z okupantem i dowiodły, że wróg cofa się tylko przed siłą.

Do najbardziej znanych akcji bojowych GL i AL należy zaliczyć:

- wykolejenie pociągu towarowego na trasie Szczutowo — Rypin (marzec 1943 r.);
- zdobycie maszyn do pisania i powielacza oraz zniszczenie dokumentów meldunkowych i kontyngentowych w gminie Koziębrody (styczeń 1944 rok);
- wykonanie wyroku śmierci na niemieckim zarządcy folwarku w Schabajewie. Akcji tej dokonały połączone grupy Jakuba Krajewskiego i Michała Rypińskiego (luty 1944 rok);
- grupa bojowa Lucjana Markowskiego wykonała wyrok na szpiclu niemieckim w Gozdowie oraz zniszczyła urządzenia tartaczne w Sierpcu (luty 1944 rok);
- połączone siły partyzantów radzieckich i oddział AL stoczyły bój w miejscowości Podlesie z wycofującym się oddziałem Werhmachtu (styczeń 1945 r);

Rok 1944 rozpoczyna nowy etap walki o narodowe i społeczne wyzwolenie. Krajowa Rada Narodowa — podziemny parlament walczącego narodu — powołuje w dniu 1 stycznia Armię Ludową.

W powiecie sierpeckim, jak już wspominaliśmy, dowodził AL ppr. Feliks Soldek „Skiba”, a jego szefem sztabu był Jan Wiśniewski ps. „Śmieszny”.

Decydującym momentem dla tworzenia AL i Rad Narodowych na terenie powiatu sierpeckiego i okręgu plockiego było zebranie Komitetu Okręgowego PPR 29 stycznia 1944 roku w mieszkaniu Franciszka Balskiego w Osieku-Parcele z udziałem delegata KC PPR ppłk Mariana Baryły ps. „Bartek”. Uczestniczyli również Kazimierz German, Jan Ptasiński, Jakub Krajewski, Mieczysław Bodalski. Zapadła decyzja o tworzeniu na Północnym Mazowszu Armii Ludowej i konspiracyjnych rad narodowych, a ponadto członkowie KO PPR otrzymali zadanie przeprowadzenia rozmów z przywódcami innych ugrupowań politycznych Polski podziemnej w celu tworzenia szerokiego frontu ludowego i wzajemnej współpracy.

Od początku 1944 roku PPR skupiała się na działaniu zmierzającym do utworzenia konspiracyjnego aparatu władzy.

Dzięki porozumieniu z radykalnymi działaczami ludowymi już w czerwcu 1944 roku powstała konspiracyjna Rada Narodowa w Sierpcu, jako pierwsza w okręgu plocko-ciechanowskim. Pierwsze posiedzenie odbyło się w stodole Leona Pejty. Przewodniczącym został Michał Paprocki.

Chcąc realizować koncepcję utworzenia szerokiego frontu walki z okupantem. Kierownictwo PPR na Północnym Mazowszu przeprowadziło szereg rozmów szczególnie z członkami SL „ROCH” i z innymi organizacjami podziemnymi w celu pozyskania ich dla koncepcji politycznej PPR i KRN. Do porozumienia nie doszło ze względu na błędną ocenę sytuacji politycznej przez ludowców. Rozmowy jednak nie

ustały nawet po klęsce powstania warszawskiego.

Częste kontakty oddziałów BCh, a nawet AK z działaczami PPR miały miejsce bez wiedzy dowódców wyższego szczebla. Fakt odbywania powyższych rozmów w atmosferze życzliwości i zaufania był zjawiskiem pozytywnym. Osiągnięto jeden zasadniczy sukces, bowiem na terenie naszego powiatu nie doszło do takich ekscesów jak w Generalnej Guberni, gdzie praca konspiracyjna rozpoczęła walki bratobójcze.

Na terenie powiatu sierpeckiego żołnierze AL i działacze KO PPR kontaktowali się często z partyzantami radzieckimi, kpt. „Biełym” Włodzimierzem Bojaryncewem, który żyje i koresponduje z Władysławą Kwaśniewską, z Boryssem Sabienką (zginął w Zalesiu), z mjr Smirnowem Genadajem, który zginął 15.XII.1944 r. w Górkach. Grupa mjr „Siergejewa” przybyła aż z nad Narwi. Ukrywali się w Kózkach koło Rościszewa u Mieczysława Grabowskiego, u Kowalskich i Siemiątkowskich w Bojanowie, w owarzni w majątku w Podlesiu. Inna grupa radziecka przebywała u Wojciechowskiego w Osówce.

Sierpiec wyzwolono 19 stycznia 1945 roku. W więzieniu w klasztorze znaleziono ciała 76 pomordowanych, powiązanych w trójki drutem.

20.I.1945 roku działacze PPR i AL zorganizowali pierwszą władzę w mieście.

Starosta — Henryk Kuciński, burmistrz — Boliszewski, sekretarz miejski PPR — Jerzy Krajewski, nac. poczty — Boczkowski, komendant stacji kolej. — Tyburski, kier. propagandy KP PPR — Katarzyna Aurelia Bodalska,

komendant MO — Chmielewski, komendant obozu dla Niemców — Bretyn.

Ten skład w następnych dniach i tygodniach uległ zmianom. Był to okres bardzo dużej płynności władz powiatowych.

Starano się zabezpieczyć żywność, magazyny i sklepy. Rozpędzono szabrowników i zabezpieczano mienie poniemieckie. Trudności były ogromne. Spośród prawdziwych, zaangażowanych działaczy pozostali tylko nieliczni. Większość została zmobilizowana, bądź ochotniczo wstąpiła w szeregi Ludowego Wojska Polskiego.

Pierwszym komendantem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego został Bolesław Lewandowski. Potem był ppr. Jankowski.

W pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych ożywiło swoją działalność reakcyjne podziemie, kierując broń zarówno przeciwko nowej władzy ludowej jak i chłopom, przejmującym ziemię z reformy rolnej. Pierwsze nadanie ziemi otrzymał w kwietniu 1945 r. rolnik w Rościszewie z rąk Pełnomocnika Rządu do spraw reformy rolnej na województwo warszawskie Mieczysława Bodalskiego.

Walka o utrwalenie władzy ludowej miała trwać jeszcze kilka lat. Pociągnęła za sobą wiele ofiar najbardziej oddanych władzy ludowej ludzi, działaczy partyjnych, funkcjonariuszy MO i władz bezpieczeństwa.

Jednak władza robotników i chłopów zdobywała coraz więcej zwolenników, a reformy społeczno-gospodarcze, dokonane w myśl założeń ideowo-programowych PPR, miały ją utrwalić na zawsze.

JADWIGA KOWALSKA

Zygmunt Wolski — sylwetka rewolucjonisty

Zygmunt Wolski — to radykalny działacz ruchu ludowego w okresie sanacji oraz współorganizator i działacz „Sierpa i Młota”. Całe swoje młode życie, cały swój zapał i wiedzę poświęcił walce o lepszy i sprawiedliwy ustrój społeczny.

Urodzony na wsi — jako syn chłopca — do końca życia pozostał wiernym swym ideałem rewolucyjnym. W 1924 roku w 16-tym roku życia rozpoczyna naukę w Seminarium Nauczycielskim w Skępem, pow. Lipno. Po dwóch latach pobytu w Skępem dalszą naukę kontynuuje w Seminarium Nauczycielskim w Gnieźnie. Szkołę średnią ukończył z wynikiem bardzo dobrym. Pracę w zawodzie nauczycielskim rozpoczyna na Polesiu. Po dwóch latach pracy

w tym zawodzie zostaje zwolniony za aktywne włączenie się i prowadzenie Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Z zawodem nauczycielskim zmuszony był rozstać się na zawsze. Jednak nie rezygnuje z roli wychowawcy. Włącza się do trudnej pracy społeczno-politycznej. Urodzony i wychowany na wsi, znał nędzę i zacofanie wsi. Postanowił pomóc, wydzwignąć się z zacofania i nędzy tej zbieżonej i upośledzonej warstwy ludzi.

Działalność Wolskiego przypada na okres wielkiego nasilenia politycznego, mającego na celu przeciwdziałanie sanacji. Był znany nie tylko w powiecie sierpeckim ale i w sąsiednich — jak w pow. plockim, lipnowskim a nawet